

نقش ایمان در زندگی انسان در اندیشه قرآنی مقام معظم رهبری

هاجروهاب پور^۱

چکیده

در ساختار تعالیم اسلامی، ایمان به عنوان عالی ترین صفت نفسانی است که هدایت گر فرد و مورد تأکید فراوان واقع شده است؛ که می تواند نقش اساسی در پیشرفت و رشد جامعه ایفا نماید این امر به قدری در مورد بررسی قرار گرفته که تعالیم اسلامی و همین طور بیانات رهبری نیز اشاره دارد از این رو مقاله نگاشته شده با موضوع نقش ایمان در زندگی انسان در اندیشه قرآنی مقام معظم رهبری هدف از نگارش این مقاله بیان نقش ایمان است که می تواند زندگی انسان را تحت تاثیر خود قرار دهد که برخی از این تاثیرات عبارت اند از: خدمت به دیگران، اخلاق نیکو، عفو و بخشش، ایجاد صبر و توکل و نترسیدن از غیر از خداوند می باشد که می توان به این نتیجه رسید که ایمان انسان می تواند نقش با برکتی و مهمی در روابط اجتماعی افراد ایفا نماید؛ مقاله نگاشته شده به روش کتابخانه ای و تحلیلی از برخی منابع اسلامی و بیانات رهبری نگاشته شده است.

کلید واژه: ایمان، انسان، زندگی، مقام معظم رهبری

مقدمه

ایمان به خدا یعنی خدا را باورکردن و به او دل بستن و قلب را بر این باور استوار داشتن. همین گونه است ایمان به دین ایمان به رسول و... در لفظ ایمان معنای (أمن) نهفته است پس انسان مؤمن باید نسبت به آنچه ایمان می آورد اشتغال خاطر داشته باشد تا وابسته به ایمانش همواره در امان باشد.

از دیرباز میل به جاودانگی و سعادت، مهم ترین دغدغه یک جامعه بوده است و تنها راه دست یابی به آن در تمام ادیان توحیدی، ایمان ذکر شده است. همه این ادیان به بر این باورند که تنها مؤمنان اهل نجات و رستگاری اند. در قرآن کریم نیز برای ایمان جایگاه و شأن بسیار والایی اختصاص یافته است که به هیچ امری به اندازه آن اهمیت داده نشده است.

چنان که ایمان اساس و مدار تمام ارزش ها و خوبی های جامعه دانسته شده است. از این رو بر همه مردم ضروری است از این فضیلت برخوردار باشند؛ تا بتوانند نقش و تاثیر این فضیلت مهم را در زندگی خود ببینند.

با توجه به بررسی های انجام شده کتب و مقالات فراوانی در باب موضوع حاضر نگاشته شده که برخی از مهم ترین آنها عبارت اند از: مقاله جایگاه و نقش ایمان در تربیت فطری و موانع آن با نظر به آیات و روایات نوشته محمد حسین الهی زاده همچنین مقاله ایمان و تأثیر آن بر مبادی رفتار نوشته سید محمدرضا موسوی نسب منتشر شده در نشریه معرف و کتاب نقش علم و ایمان در خودسازی از دیدگاه قرآن نوشته زینب محمد خانی می باشد.

منابع بیان شده مانند مقاله نگاشته شده نیز به آثار ایمان اشاره دارد اما به صورت کلی بیان شده است؛ از این رو آنچه که مقاله نگاشته شده را از دیگر منابع متمایز می کند توجه این مقاله به به آثار ایمان به صورت جزئی در زندگی انسان بوده که از اندیشه مقام معظم رهبری نیز کمک گرفته شده است.

1: مفهوم شناسی

1_1: مفهوم ایمان

ایمان را در لغت به معنای آرامش نفس و سکون قلب و از بین رفتن ترس معنا کرده اند.¹ واژه ایمان از ریشه «أمن» گرفته شده است که فعل ثلاثی مجرد آن «أَمِنَ، يَأْمَنُ وَأَمْنًا» به معنای آرامش و اطمینان قلب و نبود ترس است. فعل ثلاثی مزید آن «آمن، يؤمن و ایماناً» است، که اگر متعدی به «با و لام» باشد به اتفاق اهل لغت به معنای تصدیق کردن است.²

و اما اگر متعدی به ذات خود باشد به معنای اطمینان پیدا کردن است که در برابر ترسیدن و هراسان کردن است و در این صورت با ثلاثی مجرد هم معنا است.³ ایمان، اعتقاد به وجود خداوند و حقیقت رسولان و دین، و یقین به درستی اندیشه یا امری است.⁴

ایمان، تسلیم توأم با اطمینان خاطر است. قرآن مجید، ایمان به معنی اعتقاد را تأیید نمی‌کند، بلکه بهترین معنای آن همان تسلیم است؛ زیرا دیده می‌شود آنان را که اعتقاد دارند، ولی تسلیم عقیده‌ی خویش نیستند، کافر می‌شمارد.⁵

2_1: مفهوم انسان

¹ ابن منظور، *لسان العرب*، ج 2، ص 224؛ ابن فارس، *معجم مقاییس اللغة*، ج 1، ص 133

² فراهیدی، *کتاب العین*، واژه «أمن»، ج 8 ص 389.

³ ابن منظور، *لسان العرب*، واژه «أمن»، ج 13 ص 21.

⁴ انوری، *فرهنگ بزرگ سخن*، ج 1، ص 6911.

⁵ قرشی، *قاموس قرآن*، ج 1-2، ص 124.

انسان اصلش از «إنسیان» است، زیرا لغت شناسان عربی، مصغر آن را «أنیسیان» دانسته اند. «یای» آخر در تصغیر بر وجود آن در اصل، دلالت می‌کند و به سبب کثرت استعمال، حذف شده است.^۱

توجه به این‌که انسان اصلش «انسیان» بوده و آن هم از «نسیان» است، و انسان چون با خدای خود عهدی بست و فراموش کرد، بدین نام، نامیده شد.^۲ یا بدان جهت انسان نامیده شد که می‌تواند بین خود و سایر مخلوقات انس و الفت برقرار کند.^۳

اصطلاحات انسان، بشر و آدم، هر سه تقریباً بر افراد انسان صدق می‌کند، لکن به لحاظی با هم فرق دارند، در بین اهل لغت، کلمه انسان و بشر عَلمٌ برای نوع انسان به کار رفته است، لکن اکثر اهل لغت واژه «آدم» را عَلمٌ برای شخص گرفته اند. برخی هم آن را مثل انسان و بشر برای «نوع» به کار برده اند. در قرآن هر کجا کلمه بشر به کار رفته، منظور جسم ظاهری، پوست و بدن انسان است، و هر کجا کلمه «انسان» به کار رفته است مراد باطن، کمالات و استعدادهای درونی او است.^۴

2: حقیقت ایمان ایمان در تعالیم اسلامی

با توجه به آیات قرآن کریم، متعلقات ایمان را می‌توان در توحید، نبوت و معاد خلاصه کرد که اساسی‌ترین آنها ایمان به «الله» است که اگر جامع و کامل باشد ایمان به دو اصل دیگر را نیز تأمین می‌کند.^۵

ایمان هر حقیقتی که داشته باشد با ساحتی از انسان در ارتباط است که «قلب» نامیده می‌شود. قلب قرارگاه ایمان است و تا به روی چنین حقیقتی گشوده نشود، ایمان حاصل نخواهد شد. حضرت علی (علیه السلام) از رسول خدا (صلی الله علیه وآله) نقل می‌کند که فرمود: «لا یستقیم

^۱ طریحی، مجمع البحرین، ج ۱، ص ۱۲۰

^۲ الزبیدی، تاج العروس، ج ۴، ص ۱۰۲

^۳ صدر الدین شیرازی، تفسیر صدر المتألهین، ج ۲، ص ۳۰۱

^۴ قرشی، قاموس قرآن، ج ۱، ص ۳۸

^۵ مصباح یزدی، اخلاق در قرآن، ج ۱، ص ۱۴۰

إِيْمَانُ عَبْدٍ حَتَّى يَسْتَقِيمَ قَلْبُهُ ، وَ لَا يَسْتَقِيمُ قَلْبُهُ حَتَّى يَسْتَقِيمَ لِسَانُهُ؛ ایمان هیچ بنده ای درست نباشد، مگر این که دلش درست باشد و دلش درست نباشد، مگر آن گاه که زبانش درست باشد^۱.

ایمان تقویت و کاستی می پذیرد. طبق این ویژگی یک مرتبه ایمانی را می توان به سوی مرتبه ای دیگر سپری کرد. قرآن کریم این ویژگی ایمان را چنین تبیین می کند: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ؛ مؤمنان حقیقی آنانند که چون ذکری از خدا شود دلهاشان ترسان و لرزان شود و چون آیات خدا را بر آنها تلاوت کنند بر مقام ایمانشان بیفزاید و به خدای خود در هر کار توکل می کنند^۲».

مؤمنان تنها کسانی هستند که هر وقت نام خدا برده شود دلهاشان ترسان می گردد، و هنگامی که آیات او بر آنها خوانده می شود ایمانشان افزون می گردد و تنها بر پروردگارشان توکل دارند. گاه می شود انسان به دیدن شخص بزرگی که راستی از هر نظر شایسته عنوان عظمت است می رود. شخص دیدار کننده گاهی آن چنان تحت تاثیر مقام پر عظمت او قرار می گیرد، که احساس یک نوع وحشت در درون قلب خویش می نماید، تا آنجا که به هنگام سخن گفتن لکنت زبان پیدا می کند و حتی گاهی حرف خود را فراموش می نماید، هر چند آن شخص بزرگ نهایت محبت و علاقه را به او و همه دارد، و کار خلافی نیز از این شخص سر نزده است، این نوع ترس، بازتاب و عکس العمل درک عظمت است^۳.

هر بار که ایمان شخصی افزوده می گردد اطمینان او به رحمت خدا افزون می شود و به حسن تدبیر او اعتماد بیشتر می یابد و کم کم به این یقین می رسد که خدای تعالی او را در نیمه راه تنها نخواهد گذاشت و رشته عنایت خود پاره نخواهد ساخت. پس اگر به همان راه صحیحی که خداوند در پیش پای او گشوده است قدم نهد، سنن حیات و قوانین طبیعت و تأییدات غیبی او را در کارهایش یاری خواهند داد^۴.

همان گونه که مقام معظم رهبری می فرمایند: «اسلام، تفکر اسلامی و روح برخاسته ای از ایمان قرآنی اجازه نمیدهد که یک ملت توانائی هایش سرکوب شود و استعدادهایش پامال شود؛ اجازه

¹ تهج البلاغه، خطبه 176

² سوره انفال، آیه 2

³ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج 7، ص 85

⁴ مدرسی، تفسیر هدایت، ج 4، ص 14

که از توکل حاصل می‌شود، مانند تحصیل فواید و منافع بیشتر و اظهار طاعت و عبودیت و اقناع نفس خود در مقابل امور جاری و یا آثار و لوازم معنوی دیگر^۱.

امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: «لَا يَصْدُقُ إِيْمَانُ عَبْدٍ حَتَّى يَكُونَ بِمَا فِي يَدِ اللَّهِ أَوْثَقَ مِنْهُ بِمَا فِي يَدِهِ؛ ایمان بنده‌ای درست نباشد، جز آن که اعتماد او به آن چه در دست خداست بیشتر از آن باشد که در دست اوست^۲».

آن گونه که مقام معظم رهبری نیز می‌فرمایند: «هرچه توجه به خدای متعال بیشتر باشد، اخلاص انسان بیشتر باشد، توکل ما به خدا بیشتر باشد، کار بهتر پیش خواهد رفت. خطاست اگر تصور کنیم بدون تکیه‌ی به قدرت الهی، بدون استمداد از قدرت الهی، خواهیم توانست قدمی از قدم برداریم. کار بابرکت، آن کاری است که همراه باشد با روحیه‌ی اخلاص و توان‌طلبی و استغاثه‌ی به پروردگار^۳».

3_5: نترسیدن از غیر خدا

خشیت باب ورود به تقوا تلقی شده و راه خشیت، بزرگداشت خداوند و تمسک به طاعت بی‌شائبه اوامر او و خوف و حذر به همراه پرهیز از محرّمات ذکر شده و همچنین نترسیدن از غیر از خداوند متعال می‌باشد^۴.

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ؛ کسانی که (انبیا) پیام‌های خدا را می‌رسانند و به جز او از کسی نمی‌ترسند^۵».

برخی گفته‌اند که منظور از «خشیه» در آیه همان عبادت است؛ زیرا انگیزه انسان برای عبادت و پرستش خدا همان ترس از عذاب اوست و این که می‌گوید: «از غیر خدا نترسد»، مفاد آن این است که غیر خدا را نپرستد و به عبارت دیگر، عبادت و خضوع در برابر یک فرد، مظهر اعلاّی ترس

^۱ انصاریان، عرفان اسلامی تفسیر مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه، ج ۱۲، ص ۱۸

^۲ دشتی، ترجمه‌ی نهج البلاغه، حکمت ۳۱۰.

^۳ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار سفرا و رؤسای نمایندگی‌های سیاسی ایران در خارج از کشور ۱۳۹۰/۱۰/۰۷

^۴ امام جعفر صادق (علیه السلام)، مصباح الشریعه، ج ۱، ص ۲۳

^۵ سوره احزاب، آیه ۳۹

است، از این نظر می توان گفت: مقصود از نترسیدن از غیر خدا، پرستش نکردن اوست و در حقیقت از خوف و ترس، یعنی سبب عبادت، مسبب آن (پرستش) اراده شده است^۱.

مقام معظم رهبری در بیانی می فرمایند: «وقتی ما پایبند تقوا شدیم، از قدرت خدا پروا می کنیم، از قدرت های غیر خدا پروا نمی کنیم؛ «پروا نمی کنیم» یعنی ملاحظه ی آنها را نمی کنیم. نه اینکه حواسمان را جمع نمی کنیم؛ چرا، باید حواسمان جمع باشد، اما از آنها نمی ترسیم. این لازمه تقوا است^۲».

نتیجه

مقاله نگاشته شده با موضوع نقش ایمان در زندگی انسان در اندیشه قرآنی مقام معظم رهبری می باشد که از بخش های مختلفی از جمله مفهوم شناسی ایمان، انسان، حقیقت ایمان در زندگی

^۱ سبحانی، در سرزمین تبوک (تفسیر سوره توبه)، ص 98

^۲ بیانات رهبر معظم انقلاب 1398/02/24

انسان، آثار ایمان در زندگی انسان که عبارت اند از: خدمت به دیگران، اخلاق نیکو، عفو و بخشش، ایجاد صبر و توکل و نترسیدن از غیر از خداوند نگاشته شده است.

ایمان یکی از فضیلت های جامعه می باشد که هم آثار فردی فراوانی را در بر دارد و هم در جامعه و روند آن به سوی پیشرفت و رشد نقش اصلی را ایفا می کند؛ از این رو می توان به این نتیجه رسید اگر تک تک افراد جامعه از ایمان کافی برخوردار باشند می توانند به نسبت ایمان خود اخلاق را نیز تغییر دهند در این صورت می توانند به نسبت وظیفه خود در جامعه به دیگران خدمت نمایند و در تمامی مشکلات صبر داشته و تنها از خداوند یاری بخوانند و جز خداوند متعال از مخلوق خداوند هراسی نداشته باشند.

منابع

قرآن کریم

- 1) ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دارالفکر، ۱۱۱۴ ه ق
- 2) ابن فارس، معجم المقاییس الغه، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ ه ق
- 3) انوری، حسن، فرهنگ سخن، تهران، سخن، 1381 ه ش
- 4) انصاریان، حسین، عرفان اسلامی تفسیر مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه، قم، دار العرفان، 1386 ه ش
- 5) امام جعفر صادق (علیه السلام)، مصباح الشریعۀ، بیروت، بی نا، 1414 ه ش
- 6) خمینی، روح اله، شرح حدیث جنود عقل و جهل، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، 1388 ه ش
- 7) دشتی، محمد، ترجمه نهج البلاغه، قم، مشهور، ۱۳۷۹ ه ش
- 8) زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۹۶۹ م
- 9) سلطان علی شاه، سلطان محمد بن حیدر، تفسیر بیان السعاده فی مقامات العبادۀ، بیروت، مؤسسۀ الأعلمی للمطبوعات، 1408 ه ش
- 10) سبحانی، جعفر، در سرزمین تبوک (تفسیر سوره توبه)، قم، بوستان کتاب قم (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، 1385 ه ش
- 11) صدر الدین شیرازی، ملاصدرا، تفسیر صدرالمتألهین، تهران، دفتر پژوهش و نشر سهروردی، 1382 ه ش
- 12) طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، تهران، مکتبۀ المرتضویۀ، ۱۳۷۵ ه ش
- 13) طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، تهران، ناصر خسرو، چاپ هشتم، ۱۳۸۴ ه ش
- 14) فراهیدی، خلیل بن احمد؛ کتاب العین، قم، انتشارات هجرت، 1410 ه ق
- 15) فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، راه روشن: ترجمه المحجه البیضاء فی تهذیب الحیاء، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۷۳ ه ش
- 16) قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، چاپ یازدهم، 1383 ه ش

- (17) قرشی، سید علی اکبر؛ قاموس قرآن، دارالکتب الاسلامیه، تهران، چاپ هشتم، ۱۳۷۸ ه ش
- (18) کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، قم، دارالحديث، بی تا
- (19) مصباح یزدی، محمد تقی، اخلاق در قرآن، قم، موسسه آثار و نشر امام خمینی (ره)، 1390 ه ش
- (20) مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چاپ اول، 1374 ه ش
- (21) _____، اخلاق در قرآن، قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع)، ۱۳۸۴ ه ش
- (22) _____، پیدایش مذاهب، قم، مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع)، 1384 ه ش
- (23) مدرسی، محمد تقی، تفسیر هدایت، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۷۷ ه ش
- (24) مغنیه، محمد جواد، تفسیر الکاشف، قم، دار الکتب الإسلامی، ۱۴۲۴ ه ق
- (25) محمدی ری شهری، محمد، اخلاق اطلاعاتی، قم، دارالحديث، 1390 ه ش
- (26) موسوی، لیلا، قطره‌ای از دریا، تهران، گرگان، 1391 همطهری، مرتضی، مجموعه آثار، تهران، صدرا، ۱۳۸۵ ه ش ش
- (27) مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، موسوی همدانی، محمد تقی، تهران، دار الکتب الاسلامیه، بی تا
- (28) موسوی، حسن، پرسش ها و پاسخ های دانشجویی؛ (آداب معاشرت دانشجویی، قم، دفتر نشر معارف، 1391 ه ش
- (29) متقی هندی، علی بن حسام الدین، کنز العمال، بیروت، ارساله، چاپ پنجم، 1401 ه ق
- (30) نوری همدانی، حسین، اسلام مجسم (علمای بزرگ اسلام)، قم، موسسه تحقیقاتی مهدی موعود (عج)، 1386 ه ش
- (31) سایت بیانات رهبری <https://farsi.khamenei.ir>